

САМОВІЛЬНЕ ЗАЛИШЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ ЧАСТИНИ АБО МІСЦЯ НЕСЕННЯ СЛУЖБИ: КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ОЗНАКИ І ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ

SELF-WILLED LEAVING OF A MILITARY BASE OR SERVICE PLACE: CRIMINAL LAW SIGNS AND QUALIFICATION PROBLEMS

Орловська Н.А., д.ю.н., професор,
професор кафедри кримінального та адміністративного права
Одеський національний морський університет

Степанова Ю.П., к.ю.н.,
заступник начальника науково-дослідного відділу

Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького

Стаття присвячена розгляду кримінально-правових ознак самовільного залишення військової частини або місця служби. Це діяння є найбільш розповсюдженим військовим кримінальним правопорушенням. В умовах воєнного стану воно вирізняється відносною масовістю та має високий ступінь суспільної небезпечності. Цим обумовлена увага до особливостей його кваліфікації. Системне тлумачення національного законодавства та аналіз фахової літератури показали необхідність вивчення проблемних питань у світлі співвідношення кримінальних та адміністративно-деліктних норм про відповідальність за самовільного залишення військової частини або місця служби. Були виявлені вади юридичної техніки та запропоновані шляхи їх усунення. Сформульовано висновки, що мають теоретико-прикладне значення: 1) при кваліфікації діяння за ст. 407 КК, слід враховувати такі варіанти розмежування «самовільного залишення» та суміжних правопорушень: а) в межах статті; б) в межах підгрупи (сукупності військових кримінальних правопорушень з тотожним видовим об'єктом); в) в межах групи (всієї сукупності військових кримінальних правопорушень); г) розмежування з іншими видами правопорушень (у першу чергу, адміністративними деліктами); 2) терміни вчинення діяння (його тривалість) відноситься до об'єктивної сторони складу, а не до ознак суб'єкта. Тому вказівка на суб'єктів в ч.4 та 5 ст.407 КК утруднює кваліфікацію діяння; 3) вчинення діяння в бойовій обстановці є зайвим та породжує конкуренцію з іншими кримінально-правовими нормами. Тому запропоновано відмовитися від такої особливо кваліфікуючої ознаки; 4) порушення правил несення спеціальних видів служб (ст. 418–420 КК) охоплюють випадки самовільного залишення і при настанні наслідків, визначених у цих статтях, не потребують додаткової кваліфікації за ст. 407 КК. Зазначене дало можливість запропонувати внесення змін до низки кримінально-правових положень. Це дозволить усунути недоліки вітчизняного кримінального законодавства в цій частині та полегшить кваліфікацію самовільного залишення військової частини або місця служби.

Ключові слова: військове кримінальне правопорушення, самовільне залишення військової частини або місця служби, кримінально-правові ознаки, кваліфікація правопорушення, розмежування суміжних правопорушень.

The article is devoted to self-willed leaving of a military base or service place criminal law signs consideration. Such act is the most common military criminal offense. Under martial law, it is relatively massive, and is considered a social danger high degree. Attention to the peculiarities of his qualifications is due to this.

Domestic legislation systematic interpretation and professional literature analysis have shown the need to study problematic issues in the light of the relationship between criminal and administrative rules on liability for self-willed leaving of a military base or service place. The defects in legal techniques have been identified, and ways to eliminate them have been suggested.

As a result, the conclusions, which considered the question of theoretical and applied significance, were formulated: 1) when qualifying an act under Art. 407 of the Criminal Code, the following options should be taken into account the distinction between self-willed leaving and related offenses: a) within the article; b) within a subgroup (a set of military criminal offenses with an typical object); c) within the group (the whole set of military criminal offenses); d) delimitation with other types of offenses (primarily administrative delicts); 2) the timing of the act (its duration) refers to the objective side of the composition, but not to the subject characteristics. Therefore, the reference to the subjects in parts 4 and 5 of Art. 407 of the Criminal Code makes it difficult to qualify the act; 3) committing an act in a combat situation is unnecessary and creates certain competition with other criminal law. Therefore, it is proposed to abandon such a particularly qualifying sign; 4) the rules of specific services violations (Articles 418-420 of the Criminal Code) cover cases of self-willed leaving and, in the case of specified in these articles consequences, do not require additional qualifications under Art. 407 of the Criminal Code.

This has made it possible to propose amendments to a number of criminal law provisions. This will eliminate the shortcomings of domestic criminal law in this area and will facilitate the self-willed leaving of a military base or service place qualification.

Key words: military criminal offense, self-willed leaving of a military base or service place, criminal law signs, offences' qualification, related offenses delimitation.

Постановка проблеми. В умовах агресивної війни проти України, поряд з вирішенням безпосередніх завдань щодо оборони, захисту суверенітету держави, її територіальної цілісності та недоторканності, що забезпечується ЗСУ та іншими військовими формуваннями (ч. 1 ст. 16 Закону України «Про національну безпеку України» [1], ст. 16 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [2]), є нагальна необхідність забезпечення військового правопорядку. Недопущення його порушень військовослужбовцями запобігає зниженню боєздатності окремих підрозділів, зриву виконання бойових завдань, підвищує довіру населення у сили оборони держави.

Найбільш поширеним військовим кримінальним правопорушенням протягом останніх років є самовільне залишення військової частини або місця служби (ст.407 КК України): якщо у 2013 р. їх кількість становила 95 фактів з 369 військових кримінальних правопорушень,

то в 2014 р. – вже 1814 з 4153; в 2015 р. – 3927 з 6213; в 2016 р. – 2345 з 3650; в 2017 р. – 3204 з 4577; в 2018 р. – 2790 з 3694; в 2019 р. – 2464 з 3616; в 2020 р. – 2890 з 4055; в 2021 р. – 2028 з 3037 [3]. Бачимо, що зростання кількості досліджуваних кримінальних правопорушень відбулось у 2014 р. з початком військової агресії рф. Очевидно, що активні бойові дії підвищують вірогідність вчинення даного кримінального правопорушення. Відповідно, в умовах воєнного часу цьому питанню має бути надана особлива увага.

Аналіз останніх досліджень. Питання кваліфікації самовільного залишення військової частини або місця служби висвітлювали у своїх наукових працях Г.М. Анісімов, В.П. Бодаєвський, В.В. Давиденко, Ю.П. Дзюба, Н.А. Дмитренко, М.І. Карпенко, В.І. Касинюк, І.П. Міщук, М.М. Сенько, Є.А. Слюсарчук, М.І. Хавронюк, О.В. Ободовський та інші вчені.

У цей же час їх дослідження об'єктивно не зачіпали проблематики, що була актуалізована саме воєнним станом. Тому вбачається потреба вивчити питання співвідношення даного правопорушення з суміжними, аби встановити особливості його кваліфікації, у разі необхідності визначити проблемні питання в нормативному регулюванні кримінальної відповідальності за самовільне залишення військової частини або місця служби та надати пропозиції щодо удосконалення конструкції ст. 407 КК, тим більше, що вчинення даного кримінального правопорушення під час воєнного стану суттєво впливає на ступінь його суспільної небезпечності та є особливо кваліфікуючою ознакою.

Метою статті є розгляд провідних кримінально-правових ознак самовільного залишення військової частини або місця служби та особливостей кваліфікації цього кримінального правопорушення в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу. Рівень військових кримінальних правопорушень суттєво залежить від військово-політичної обстановки в державі; стану захищеності державного суверенітету, територіальної цілісності і демократичного конституційного ладу та інших життєво важливих національних інтересів від воєнних загроз (воєнної безпеки); наявності терористичних загроз, воєнного конфлікту. Найбільш поширеними серед військових правопорушень є самовільні залишення військової служби, дезертирство, заволодіння військовим майном, непокоря, недбале ставлення до військової служби, втрата військового майна, порушення статутних відносин, порушення поведіння зі зброєю, ухилення від військової служби в інший спосіб, перевищення службових повноважень.

Це підтверджують і дані щодо вивчення військових кримінальних правопорушень військовослужбовцями ДПСУ. Так, О.Б. Ганьба наводить такі дані за період 2007–2013 рр.: діяння, передбачені ст. 419 КК – 49; ст. 410 КК – 35; ст. 407 КК – 27; ст. 409 КК – 14 [4, с. 7]. В свою чергу, Ю.Б. Курилюк, проаналізувавши структуру кримінальної протиправності прикордонників протягом 2014–2019 рр., визначив, що найбільш поширені з них – самовільне залишення військової частини або місця служби (37,56 %) та непокоря (31,47 %) [5, с. 165]. Тобто з 2014 р. структура військової кримінальної протиправності прикордонників змінилась, збільшилась питома вага самовільних залишень військової частини або місця служби. Про те, що тенденція зростання кількості зареєстрованих кримінальних правопорушень характерна для самовільного залишення військової частини або місця служби та дезертирства, зазначає і О.В. Ободовський [6, с. 6].

Очевидно, це обумовлено тим, що окремі військово-службовці виявились не готовими до дій в умовах бойової обстановки, повсякчасних загроз їх життю і здоров'ю у зв'язку з веденням бойових дій з незаконними воєнізованими (збройними) формуваннями та частинами збройних сил РФ, які діяли на території Луганської та Донецької областей, починаючи з 2014 р.

Щодо підтвердження чи спростування даної тенденції в період воєнного стану остаточно можна буде дійти висновків лише після його завершення воєнного стану та статистичного обліку військових кримінальних правопорушень.

За об'єктом посягання самовільне залишення військової частини або місця служби відноситься до військових кримінальних правопорушень проти встановленого порядку проходження військової служби [7, с. 54–72], куди входять також «Дезертирство» (ст. 408 КК) та «Ухилення від військової служби шляхом самокалічення або іншим способом» (ст. 409 КК). У разі вчинення військовослужбовцями цих діянь проходження ними військової служби призупиняється. Наприклад, відповідно до п. 48-1 Положення про проходження громадянами України військової

служби в Державній прикордонній службі України «Для військовослужбовців, які самовільно залишили органи Держприкордонслужби або місця служби, дезертирували із Держприкордонслужби або добровільно здалися в полон, військова служба призупиняється відповідно до частини другої статті 24 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» [8].

Однак уже в межах групи «військові кримінальні правопорушення проти встановленого порядку проходження військової служби» виникають питання, чи для усіх кримінальних правопорушень цієї групи суспільні відносини, що охороняють порядок проходження військової служби, є безпосереднім об'єктом. Видається, що зміст таких суспільних відносин дещо ширший за обсягом, аніж тих, на які посягає суб'єкт кримінального правопорушення під час самовільного залишення військової частини або місця служби [9, с. 132]. Оскільки порядок проходження військової служби у ЗСУ та інших військових формуваннях, який регламентується основною мірою підзаконними нормативно-правовими актами, що мають тотожну назву (наприклад, Положення про проходження громадянами України військової служби у ЗСУ), охоплює загальні правила перебування особи на військовій службі та вимоги до неї, зокрема строки військової служби; види військових звань та правила їх присвоєння, пониження чи позбавлення; вимоги при призначенні на посаду; порядок направлення чи відрядження військовослужбовців, прийняття, призупинення та продовження військової служби [10] тощо. Вчиняючи кримінальне правопорушення, передбачене ст. 407 або 409 КК, самовільно полишаючи військову службу на певний час, військовослужбовець не може порушити зазначений порядок в цілому, а лише окремі його складові. А ось вчиняючи дезертирство, – може, оскільки протиправним шляхом повністю виключається із суспільних відносин, які регламентують порядок проходження військової служби. Тому слід погодитись із авторами [9, с. 133], які пропонують визнавати безпосереднім об'єктом самовільного залишення військової частини або місця служби суспільні відносини, пов'язані зі встановленим порядком перебування військовослужбовця у військової частини або місці служби. З цього випливає, що порядок проходження військової служби є видовим, а не безпосереднім, об'єктом діяння, передбаченого ст. 407 КК.

Ми приділили певну увагу визначенню безпосереднього та видового об'єкта «самовільного залишення», оскільки це має безпосереднє практичне значення для розмежування даного діяння з суміжними військовими кримінальними правопорушеннями.

Враховуючи зазначене, можна виділити такі варіанти розмежування «самовільного залишення» та суміжних правопорушень: 1) розмежування в межах статті: простого, кваліфікованого та особливо кваліфікованого складів кримінальних правопорушень, передбачених різними частинами ст. 407 КК; 2) розмежування в межах групи: кримінального правопорушення, передбаченого ст. 407 КК та діянь, передбачених ст. 408 та 409 КК; 3) розмежування з іншими військовими кримінальними правопорушеннями (зокрема, ст. 418–421, 429 КК); 4) розмежування з іншими видами правопорушень (у першу чергу, з адміністративним правопорушенням, передбаченим ст. 172–11 КУпАП).

Ст. 407 КК містить п'ять частин. Відповідно, у ч. 1 та 2 визначено ознаки простих складів кримінальних правопорушень, ч. 3 – кваліфікованого, ч. 4 та 5 – особливо кваліфікованих. Усі зазначені склади кримінальних правопорушень є формальними. Діяння (можливе у формі дії та бездіяльності) можна виразити у 2 альтернативних формах: 1) «самовільне залишення військової частини або місця служби»; 2) «нез'явлення вчасно без поважних причин на службу». При цьому, друга форма викладена шляхом вичерпного переліку можливих видів

нез'явлення, які стосуються і інших складів, передбачених ч. 2–5 ст. 407 КК. Важливою ознакою діяння є тривалість його вчинення, яка зазначена у ч. 1–3 ст. 407 КК [6, с. 86]. Із суб'єктивної сторони самовільне залишення військової частини або місця служби передбачає умисну форму вини, а нез'явлення вчасно без поважних причин – як умисну, та і необережну.

Саме суб'єктивні ознаки є вирішальними при розмежуванні самовільного залишення військової частини або місця служби та діянь, передбачених ст. 408 та 409 КК. Це спеціальна мета: при дезертирстві – ухилитися від військової служби, при ухиленні від військової служби шляхом самокалічення або іншим способом – ухилитися віднесення обов'язків військової служби. Причому об'єктивно діяння, передбачені ст. 407 та 408 КК, тотожні, а ось за ст. 409 КК хоча й особа посягає на той же видовий об'єкт – порядок проходження військової служби, одна робить це у іншій формі: вчиняє самокалічення, симулює хворобу, підробляє документи, вдається до іншого обману.

При формуванні складів кримінальних правопорушень, передбачених різними частинами ст. 407 КК, законодавець поєднав характеристики діяння (його тривалість) та суб'єкта їх вчинення:

ч. 1 ст. 407 КК – військовослужбовець строкової служби, який вчинив «самовільне залишення» на строк понад 3 доби, але не більше 1 місяця;

ч. 2 ст. 407 КК – будь-який військовослужбовець, крім військовослужбовця строкової служби, а також військовозобов'язаний та резервіст під час зборів, який вчинив «самовільне залишення» на строк понад 10 діб, але не більше 1 місяця, або хоч менше 10 діб, але більше 3 діб, вчинені повторно протягом 1 року;

ч. 3 ст. 407 КК – будь-який військовослужбовець, а також військовозобов'язаний та резервіст під час зборів, який вчинив «самовільне залишення» на строк понад 1 місяць.

Оскільки названі терміни «самовільного залишення» є ознакою не спеціального суб'єкта кримінальних правопорушень, передбачених частинами 1–3 ст. 407 КК України, а ознакою діянь, постає питання: чи мають вони значення у ч. 4 та 5 ст. 407 КК України, оскільки в диспозиції про них не згадується?

Диспозиції ч. 4 та 5 ст. 407 КК є відсильними, суб'єкти цих кримінальних правопорушень визначаються як «особи, зазначені в частині першій або другій цієї статті». Виходячи з цього, суб'єктами діянь, передбачених, ч. 4 та 5 ст. 407 КК, можуть бути військовослужбовці, а також військовозобов'язані та резервісти під час зборів; в умовах воєнного стану – лише військовослужбовці (під час воєнного стану резервісти повинні бути призвані на військову службу), причому з моменту вчинення «самовільного залишення», незалежно від строків відсутності. А момент вчинення кримінальних правопорушень за ч. 4 та 5 ст. 407 КК визначається часом самовільного залишення військової частини або місця служби або нез'явлення на службу.

Вважаємо такий підхід виправданим (щодо нівелювання строків самовільного залишення), коли мова йде про наявність такої особливо кваліфікуючої ознаки як вчинення діяння в умовах воєнного стану. В іншому випадку, а саме при визнанні того, що строки самовільного залишення за ч. 5 ст. 407 КК мають кваліфікаційне значення, постає питання: яка відповідальність наставатиме при вчиненні самовільного залишення на менший термін, ніж 3 та 10 днів відповідно, адже ст. 172-11 КУпАП «Самовільне залишення військової частини або місця служби» не містить такої кваліфікуючої/особливо кваліфікуючої ознаки як «вчинення в умовах воєнного стану».

Так, у ст.1 Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» [11] зазначається, що особливий період настає, у тому числі, з моменту введення воєнного

стану. Чи означатиме це, що ч. 4 ст. 172-11 КУпАП може бути застосована й в умовах воєнного стану?

На нашу думку, при вирішенні цього питання слід посылатися на Закон України «Про режим воєнного стану» [2], згідно зі ст.1 якого воєнний стан – це особливий правовий режим, який вводиться у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності. У свою чергу, особливий період може бути введений й без запровадження воєнного стану, він може бути продовжений і після відміни цього особливого правового режиму. Іншими словами, особливий період в умовах воєнного стану – це окремий випадок. Також звернемо увагу, що в диспозиції ч. 4 ст. 407 КК прямо зазначено: «в умовах особливого періоду, крім воєнного стану». Цим підкреслюється значно більший ступінь суспільної небезпечності діяння порівняно з його вчиненням в умовах особливого періоду.

Відповідно, ототожнення особливого періоду та воєнного стану не має під собою підстав. Хоча КУпАП не містить прямої заборони застосування його приписів за аналогією, з тлумачення ч. 1, 3 ст. 7, ч. 1 ст. 9 КУпАП певне діяння має бути прямо заборонено законом, а застосування заходів адміністративного впливу має відбуватися у точній відповідності до закону. З цього випливає неможливість притягнення осіб за самовільне залишення на менший термін, ніж 3 та 10 днів відповідно, в умовах воєнного стану за ч. 4 ст. 172-11 КУпАП.

Окрім зазначеної проблематики, наголосимо на питаннях кваліфікації «самовільного залишення» в особливий період (за відсутності воєнного стану). Адже невизначеність тривалості діяння у ч. 4 ст. 407 КК ускладнює його розмежування з адміністративним правопорушенням, передбаченим ч. 4 ст. 172-11 КУпАП.

На перший погляд, слід зазначити, що за теперішнього стану регламентації вчинення «самовільного залишення» на строк до 3 та 10 днів відповідно в умовах особливого періоду, передбачене ч. 4 ст. 172-11 КУпАП, охоплюється ч. 4 ст. 407 КК, адже остання містить посилення на ознаки суб'єкта, а не на тривалість вчинення діяння. На користь такого бачення говорять положення ч. 2 ст. 9 КУпАП: адміністративна відповідальність за правопорушення, передбачені КУпАП, настає, якщо ці порушення за своїм характером не тягнуть кримінальної відповідальності.

Однак у даному випадку, на наш погляд, має місце колізія законодавчих приписів. Доцільно згадати правову позицію ЄСПЛ щодо якості закону, який має бути «чітким та передбачуваним у своєму застосуванні» [12]. Відповідно, у разі колізій в законодавстві національні органи мають їх вирішувати в контексті принципу верховенства права, а не об'єктивної законності, тобто на користь особи. З цього випливає можливість застосування ч. 4 ст. 172-11 КУпАП при вчиненні «самовільного залишення» протягом термінів, вказаних у ч.1, 3 цієї статті, в умовах особливого періоду.

Але це має стати поштовхом для усунення такої колізії. У зв'язку з цим пропонуємо внести зміни до ч. 4 ст.407 КК, щоб вона чітко стосувалася самовільного залишення військової частини або місця служби, вчиненого понад строки, зазначені у ч. 4 ст. 172-11 КУпАП. Відповідно, диспозиція ч.4 ст.407 КК доцільно викласти в такій редакції: «*Діяння, передбачені частиною першою та другою цієї статті, вчинені в умовах особливого періоду, крім воєнного стану, – . . .*».

Таку особливо кваліфікуючу ознаку як «вчинення у бойовій обстановці» зі ст. 407 КК доцільно виключити. Законодавець пропонує розуміти під бойовою обстановкою в розділі XIX КК України «обстановку наступального, оборонного чи іншого загальновійськового, танкового, протиповітряного, повітряного, морського тощо бою...» (примітка до ст. 402 КК). Причому бойова обстановка може мати місце і за відсутності воєнного

стану. Наприклад, в Інструкції про службу прикордонних нарядів Державної прикордонної служби України визначено, що «при раптовому нападі озброєного противника або виявленні засади прикордонний наряд негайно готується до бою, доповідає (подає сигнал) про необхідність допомоги та вражає противника вогнем з наявної зброї, не допускаючи проведення ним маневру або захвату прикордонників» (пункт 6 глави 1 Розділу III) [13]. Отже, при самовільному залишенні військової частини або місця служби в бойовій обстановці особа вчиняє залишення місця ведення бою. Тому за наявної конструкції ст. 407 КК виникає конкуренція норм, передбачених ч. 5 ст. 407 КК та ст. 429 КК, однією з форм діяння якої є самовільне залишення поля бою.

У зв'язку з цим пропонуємо визначити самовільне залишення, вчинене в умовах воєнного стану, кримінально протиправним незалежно від строків, проте виключити таку особливо кваліфікуючу ознаку як «бойова обстановка». Відповідно, диспозицію ч. 5 ст. 407 КК доцільно викласти в такій редакції: *«Самовільне залишення військової частини або місця служби, а також нез'явлення вчасно на службу без поважних причин, вчинені в умовах воєнного стану, – ...»*.

Самовільне залишення військової частини або місця служби може бути здійснене і під час несення військовослужбовцем спеціальних служб, а саме вартової (вахтової) служби чи патрулювання, прикордонної служби, бойового чергування, внутрішньої служби. За порушення правил несення цих видів служб передбачена кримінальна відповідальність у ст. 418–421 КК. В такому разі особа полишає місце несення служби, яке є різновидом місця служби.

Так, Н.А. Дмитренко розглядає таку ситуацію на прикладі дезертирства. З його роздумів випливає, що такі кримінально-протиправні дії слід кваліфікувати за сукупністю кримінальних правопорушень: як «самовільне залишення» і як порушення правил несення відповідних спеціальних служб, якщо це спричинило або могло спричинити завдання шкоди інтересам безпеки держави, законним інтересам громадян [14, с. 137]. Схожу позицію представлено й в низці фахових розвідок [15, с. 134, 278], зокрема, щодо кваліфікації самовільного залишення військовослужбовцем місця служби, яким є бойовий пост чи інше місце несення бойового чергування, за відповідними частинами ст. 407 КК та ст. 420 КК.

На нашу думку, щодо даного питання слід виходити з того, що порушенням правил несення спеціальних видів служб є невиконання або неналежне виконання службових обов'язків військовослужбовцями, які входять до складу чергових сил чи окремих видів нарядів. Наприклад, у п. 11 глави 2 Розділу II Інструкції про службу прикордонних нарядів ДПСУ визначено, які дії забороняється вчиняти прикордонникам в складі прикордонного наряду: заборона залишати ділянку, що охороняється (місце

несення служби), або переміщуватись на іншу до зміни чи закінчення терміну несення служби, а також змінювати маршрут руху, крім нормативно визначених випадків [13]. Відповідно, порушення зазначених заборон становитиме порушення правил несення прикордонної служби, а самовільне залишення місця несення служби становитиме різновид такого порушення. Так само обов'язок знаходження у певному місці стосується інших видів спеціальних служб.

Тому вбачається, що ст. 418–421 КК охоплюють випадки самовільного залишення місця служби і при настанні наслідків, визначених у цих статтях, не потребують додаткової кваліфікації за ст. 407 КК (або ж ст. 172-11 КУпАП залежно від строків відсутності особи).

Висновки. З огляду на викладене можна сформулювати наступні положення, що мають теоретико-прикладне значення:

1. Самовільне залишення військової частини або місця служби входить до групи військових кримінальних правопорушень та їх підгрупи «військових кримінальних правопорушень проти встановленого порядку проходження військової служби», що класифікаційно виділені на підставі видового об'єкта.

2. При кваліфікації кримінального правопорушення, передбаченого ст. 407 КК, слід враховувати такі варіанти розмежування «самовільного залишення» та суміжних правопорушень: 1) в межах статті; 2) в межах підгрупи; 3) в межах групи; 4) розмежування з іншими видами правопорушень.

3. Терміни вчинення діяння (його тривалість) відносяться до об'єктивної сторони складу, а не до ознак суб'єкта. Однак за теперішньої конструкції ст. 407 КК вказівка на терміни самовільного залишення наявна лише у ч. 1–3. Тому пропонуємо викласти диспозицію ч. 4 ст. 407 КК у такій редакції: *«Діяння, передбачені частиною першою та другою цієї статті, вчинені в умовах особливого періоду, крім воєнного стану, – ...»*.

У свою чергу, з диспозиції ч. 5 ст. 407 КК доцільно виключити таку особливо кваліфікуючу ознаку як «бойова обстановка», що усуне конкуренцію норм, визначених у ст. 407 та ст. 429 КК, та викласти її в такій редакції: *«Самовільне залишення військової частини або місця служби, а також нез'явлення вчасно на службу без поважних причин, вчинені в умовах воєнного стану, – ...»*.

4. Порушення правил несення спеціальних видів служб (ст. 418–420 КК) охоплюють випадки самовільного залишення і при настанні наслідків, визначених у цих статтях, не потребують додаткової кваліфікації за ст. 407 КК.

Поряд з цим проведений аналіз засвідчив плідність подальших досліджень питання відмежування від дисциплінарних та адміністративних кримінальних правопорушень, кримінально каранних діянь в сфері службової діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про національну безпеку України : Закон України від 21 червня 2018 р. № 2469-VIII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення: 17.05.2022).
2. Про режим воєнного стану : Закон України від 12 травня 2015 року № 389-VIII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 17.05.2022).
3. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування / *Офіс Генерального прокурора*. URL: <https://gr.gov.ua/ua/posts/pro-zarejestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення: 17.05.2022).
4. Ганьба О.Б. Правопорушення військовослужбовців і працівників Державної прикордонної служби України: поняття, класифікація та особливості. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право»*. 2016. № 2(14). С. 1–22.
5. Курилюк Ю.Б. Адміністративно-правові та кримінологічні засади забезпечення правопорядку в прикордонній сфері України: дис. д-ра юрид. наук. Київ-Запоріжжя, 2020. 472 с.
6. Ободовський О.В. Триваючі злочини у кримінальному праві України: монографія. Одеса: Юридична література, 2016. 256 с.
7. Див., наприклад: Злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини) : навчальний посіб. / Г. М. Ансімов, Ю. П. Дзюба, В. І. Касинюк та ін. ; за ред. М. І. Панова. Х.: Право, 2011. 184 с.
8. Про Положення про проходження громадянами України військової служби в Державній прикордонній службі України : Указ Президента України від 29 грудня 2009 року № 1115/2009. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1115/2009#Text> (дата звернення: 17.05.2022).
9. Міщук І.П., Слюсарчук Є.А. Особливості визначення безпосереднього об'єкта складу самовільного залишення військової частини або місця служби (ст. 407 КК України). *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2015. № 2. С. 130–134.

10. Про Положення про проходження громадянами України військової служби у Збройних Силах України : Указ Президента України від 10 грудня 2008 року № 1153/2008. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1153/2008#Text> (дата звернення: 17.05.2022).
11. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію: Закон України від 21 жовтня 1993 року № 3543-XII / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12#Text> (дата звернення: 17.05.2022).
12. Див., наприклад: *Справа «Щокін проти України»* (Заяви № 23759/03 та № 37943/06) : Остаточне рішення, 14 січня 2011 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_858#Text (дата звернення: 17.05.2022).
13. Інструкція про службу прикордонних нарядів Державної прикордонної служби України : затверджена Наказом МВС України від 19 жовтня 2015 року № 1261. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1391-15#Text> (дата звернення: 17.05.2022).
14. Дмитренко Н. А. Дезертирство: кримінально-правовий аналіз і проблеми кваліфікації. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2019. № 40. С. 136–138.
15. Див., наприклад: *Військові злочини: комент. законодавства / Хавронюк М. І. та ін.; відп. ред.: М.Д. Дрига, В.І. Кравченко*. Київ : Вид-во А.С.К., 2003. 272 с.; Карпенко М.І. Кваліфікації окремих військових злочинів, учинених за сукупністю злочинів. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 12. С. 277–281.